

Katona András

Kis magyar tüntetéstörténet (1848–2013)

Oktatási segédlet

A 2013. év elejének magyarországi hírei között szerepelt, hogy középiskolások is tüntettek a kormány ellen. De tudják-e, tudjuk-e, hogy milyen hagyományai, múltja van hazánkban a tüntetéseknek, felvonulásoknak, sztrájkoknak? Összeállításunkban arra teszünk kísérletet, hogy rövid áttekintést adjunk a modernizálódó és modern kori Magyarország történetének e kicsiny, de annál lényegesebb, és mégis olyannyira elhanyagolt szeletéről, az előző 165 évből. Teljességre nem törekedhetünk, de a téma tanításban való nyomatékosabb megjelenítésére ezúton hívjuk fel a figyelmet, hogy ifjúságunk e demokratikus jog hazai hagyományainak a megismerésével tájékozottabb és tudatosabb lehessen. Mindez talán helyenként felnőtt társadalmunknak sem ártana.

A tömeges *demonstráció* a modern demokráciák fontos tiltakozási formája a társadalompolitikailag aktív csoportjai részéről. Célja, hogy tematizálja a politikai elit és intézmények számára a megoldásra váró főbb kérdéseket, különböző, gyakran radikális eszközökkel megoldási javaslatokat is kínálva. Elsősorban politikai jellegű lehet, de gyakran gazdasági és társadalmi vonatkozású is (pl. etnikai jellegű követelésekkel). Esetenként *sztrájk* (munkabeszüntetéssel) párosul, melynek célja munkabérek emelése, munkakörülmények javítása, különböző szociális jogok kivívása lehet, de ismeretes a politikai sztrájk is, amely kormányzati döntéseket kíván befolyásolni. Sajátos formái: az *összejövetel* (több embernek megbeszélte helyen és időben való találkozása), a *felvonulás* (politikai állásfoglalás kinyilvánítására szervezett tömeges menetelés), valamint a *tüntetés* (politikai állásfoglalás – többnyire valamilyen tiltakozás – kinyilvánítása felvonulással, jelszavak hangoztatásával).

Forradalomtól kiegyezésig (1848–1867)

Hazánkban az 1848. március 15-ei *tüntetés* (békés forradalom) – ha nem is tudatosan, de – eredményességével máig mintául szolgál(hat) a politikai célú demonstrációknak. Sokkal radikálisabb politikai tüntetések is voltak március 28. és 31. között, amikor Petőfi *Föltámadott a tenger* és *A királykhoz* című versei születtek,

és komolyan felmerült ezeken a köztársasági államforma követelése is. Etnikai színezetű szociális elégedetlenségi mozgalmak is voltak. Előbb április 17-én a Nemzeti Múzeum előtt tartott tüntetéssel robbant ki a pesti céhlegények első általános sztrájkja, majd a szociális elégedetlenség odáig fajult, hogy 19-én a füttykösökkel és baltákkal felfegyverkezett munkások és céhlegények megtámadták a gazdag iparosokat és háziurakat, akik között sok zsidó is volt. A kormány határozott fellépésére, és személyesen a miniszterelnök gróf Batthyány Lajos irányításával a katonaság és a nemzetőrség számolta fel a rendbontást. Pozsonyban, Aradon és Kassán is voltak ilyen elkeseredett, szociális töltetű megmozdulások, némi etnikai színezettel.

Május 10-én Lederer tábornok főhadparancsnok budai várbeli lakásának ablaka alatt adtak „macskazenét” (vagyis tüntettek) a pesti ifjak, melyet katonasággal verettek szét. Amikor az új felelős magyar kormány ennek jogszerűségét kezdte vizsgálni, a tábornok Bécsbe menekült. Két júniusi nemzeti-etnikai jellegű megmozdulást a közlekedési és közmunkaügyi miniszter, gróf Széchenyi István csendesített le. Június 8-én az épülő Lánchíd ipartelepén tüntettek sokan, hogy a külföldi munkások helyett magyarokat alkalmazzanak. 11-én, pünkösd vasárnapján pedig a Károly-laktanyában lévő olasz katonák keveredtek konfliktusba az ott elszállásolt honvédekkel. Itt már áldozatok is voltak: négy halott (három magyar és egy olasz) és sok sebesült.

A szabadságharc leverése utáni *Habsburg önkényuralom* időszakában eleinte inkább *bérmozgalmak* voltak 1850 és 1858 között: az óbudai hajógyárban, a pesti dohánygyárban, aztán vasútépítések (pl. Kecskemét és Szeged között), sorozatosan bányákban (pl. Selmecbánya, Körmöcbánya), több vasipari üzemben (Miskolc, Garam-vidék), de még a kalaposlegények is tudtak gondot okozni a hatóságoknak. 1860. március 15-én tüntetések és letartóztatások voltak a forradalom évfordulóján, egy halálos áldozattal. Április 4-én Forinyák Géza temetésén szintén tömegek tüntettek.

1860. július 19–23. között diákok, majd mesterlegények az államcsőd miatt gazdasági és az önkényuralom okán politikai elégedetlenségüket egyaránt kifejezve – Kossuthot és Garibaldit éltetve – csaptak össze a kivezényelt rendőrökkel. A botozások, letartóztatások és kényszersorozások ellenére folytatódtak a megmozdulások. Az augusztus 20-ai, Szent István-napi ünnepségen a hallgatóság félreecsapott kalpaggal tüntetett, és elénekelte a Garibaldi-nótát, ami akkor egyértelmű rebellióknak számított. Tüntetések később másutt is voltak, így augusztus 26-án Rákospalotán és Pesten. A szokásos palotai dinnyevásáron a száműzötteket éltették sokan, majd a tüntetők a Városligetbe vonulva megakadályozták a *Sziget ostroma* című színi előadás megtartását, ezt követően a felgyújtott díszletek üszkös deszkáival végigvonultak Pest utcáin, míg a katonaság meg nem állította őket.

Az októberi diplomát követően is folytatódtak a tüntetések, melyek – az eddigi jobbára szociális fogantatásúakkal szemben – egyre inkább politikai jellegűt

öltöttek. Pesten október 23-án a katonaság kemény fellépése, szuronyrohama következtében halálos áldozatok is volt. Az áldozat későbbi temetésén 3–4000 fős tömeg jelent meg, de Nagykőrösön és Vácott tüntetések is voltak december 2-án, Ferenc József trónra lépésének évfordulóján is. Sok helyen a nép eltávolította a császári címereket. Az 1861. március 15-ei ünnepek, hatalmas katonai készülődések közepette ugyan, de rendben lezajlottak. 1864. március 13-án is utcai tüntetés volt Pesten, melyet tömeges letartóztatások követtek.

A dualizmus kora (1867–1918)

A kiegyezést követően, a *dualizmus korában* jellemzően *szegényparaszti mozgalmak* voltak Magyarországon. Ez volt ugyanis a társadalom legszamosabb és legel-esebb rétege, egy alapvetően agrárjellegű, de közben ütemesen iparosodó országban. Igazán nagy horderejűek az 1890-es évek szegényparaszti mozgalmi voltak, melyek zömmel a Viharsarokban zajlottak. 1890. május 1-jét a szociáldemokrata ipari munkások először ünnepelték Magyarországon, jogokat követelve. A következő év hasonló ünnepén a csendőrök már sortűzet zúdítottak az orosházi tüntetőkre. Békéscsabán a rákövetkező napon került sor a szegényparaszti zendülők és a kivezényelt katonai zászlóalj közötti összecsapásra. Itt már halálos áldozat is volt a sebesülések mellett. Bár a kormány ostromállapotot hirdetett a körzetben, de a forrongás tovaterjedt. Június 21-én Battonyán volt zendülés, melynek immár három halottja és sok sebesültje lett. Mindhárom helyen sokakat elítéltek hivatalos személy elleni erőszakra való hivatkozással.

Az 1890-es évek elejétől a szociáldemokraták munkás olvasóegyleteket szerveztek. A hódmezővásárhelyi egylet május 1-je megünneplésére való készülődését a rendőrség április 22-én az irataik és könyveik lefoglalásával próbálta megelőzni. Erre Szántó Kovács János – az egylet egyik vezetője – a városházán követelte az anyagok visszaadását, mire letartóztatták. A tüntető tömeg a városháza megrohamozására készülődött, amikor a rendőrök segítségére siető három csendőr a tömegbe lőtt. Egy ember meghalt, fél tucatnyian pedig megsebesültek. A fegyverhasználatot a hadbíróság törvényesnek ítélte, sőt több tüntetőt elítélt. Az 1895. március 5. és 16. között zajló perben Szántó Kovács Jánost öt évi börtönre, 124 vádlott társából pedig 25-öt rövidebb időtartamú szabadságvesztésre ítélték.

1897 nyarán *aratósztrájkok* voltak az Alföldön, ahol több helyen belelőttek a tüntető tömegbe. Ennek következtében 10-en meghaltak. 1897 júniusától mintegy két éven át a kormány széles körű megtorló intézkedéseket alkalmazott. Ennek 51 halálos áldozata, 114 sebesültje, közel 300 elítéltje lett, természetesen a tüntetők közül. Az egyletek és más szervezetek harmadát feloszlatták, több mint 300 gyűlést betiltottak, 400 házkutatást tartottak, és csaknem ugyanennyi sajtóterméket tiltottak be. Ez a Bánffy-kormány időszakára volt.

Az ország más részeiben is voltak sztrájkok 1895–1897-ben, így Salgótarjánban, Resicabányán (többször is), az újpesti jutagyrban, az óbudai és kőbányai téglagyrban, utóbbi két esetben 15 ezer munkabeszüntetővel és ráadásul kivételesen eredménnyel is: jobb munkaviszonyok, magasabb bérek, rövidebb munkaidő. 1897 augusztusában a fővárosi kőművesek léptek sztrájkba, mert a millenniumi kiállítások megnyitását követően sokuk munka nélkül maradt. A 10 000 fős három hétig tartó munkabeszüntetés hamarosan általános sztrájkká dagadt. Döntő változás a korábbiakhoz képest, hogy az eddig elszigetelt gazdasági harcok valódi tömegmozgalmakká váltak.

A vidéki megmozdulások közül az egyik resicabányait emeljük ki, ahol 1896 decemberének végén súlyos bányakatasztrófa következtében 69 ember vesztette életét. Erre a bányatársaság tovább keményítette a munkafeltételeket (nyugdíj járulékot emelt, sőt felemelte a nyugdíjkorhatárt is), mire 1897. január 20-án mintegy 2000 bányász lépett sztrájkba, és családotul a bányai igazgatóság épülete elé vonult tiltakozni. A vezérigazgató a csendőrséget mozgósította, amelynek tagjai a fegyverüket használták. 20 bányászt lőttek le, közülük 11-en a helyszínen meghaltak. A feldühödött emberek megostromolták az igazgatóság épületét, a vezetőséget csak katonasággal megerősített újabb csendőralakulatok tudták megvédeni. A hatalom másnap itt is győzött, és a megmozdulás vezetőit itt is bebörtönözték.

A 20. század első évtizedében egyre inkább *Budapestre* koncentráltak a tüntetések, időnként már a Parlament épülete elé. 1905. szeptember 15-én, az ún. *vörös pénteken* volt a magyar munkásság első általános politikai sztrájkja és tüntetése az Országház előtt, melyen mintegy 100 000 vettek részt. 1907. október 10-én volt a *vörös csütörtök*. Az újabb általános, országos sztrájkban országosan 200 ezren, Budapesten 100 ezren vettek részt a választójogi reform, az általános szavazati jog kiharcolása érdekében. 1908. október 8-án volt az ún. *vasbotos tüntetés* a fővárosban, melyen az általános választójogért és a rendőri terror ellen tüntető munkások vasbotokkal támadnak az ellenük kivezényelt rendőrökre. Ennek egyik fő szervezője a szociáldemokrata Peyer Károly volt. 1911. július 30-án az általános választójogért küzdő pártok, a Függetlenségi és 48-as Pártból kivált Justh-párt, a szociáldemokraták és szövetségeseik tartottak nagygyűlést Budapesten.

A kor legjelentősebb tüntetése 1912. május 23-án „*vérvörös csütörtök*” néven került a történelemkönyvek lapjaira. A szociáldemokraták ezt is az általános választójogért, illetve a kormány lemondatása érdekében szervezték. A „védők” a Parlament épülete köré rendőrkordont vontak, melyet a munkások szó szerint megostromoltak. Villamosokból és más eszközökből barikádot emeltek, és kövekkel dobálták a rendőröket. Az összecsapások során öt tüntető és egy rendőr halt meg. Az eseményről híres költők, írók is beszámoltak, így Ady Endre, Babits Mihály, Kosztolányi Dezső és Molnár Ferenc. Babits verséből idézünk: „*Pest utcái között rohanó nép, puskalövések, / rendőr, tört üvegek, népszava forradalom. (...)*”

(*Május huszonhárom Rákospalotán*) A tüntetések másnap is folytatódtak, de a megtorlások is, hiszen a fővárosi gyárak egy része elbocsátotta a sztrájkolókat.

A közelgő háború előszelét jelentették a béketüntetések (1912. október 30., november 17.), valamint talán a későbbi változásokét a köztársaságot éltető tüntetések, éppen november 4-én, Ferenc József budapesti látogatása idején. A háború előtti utolsó békeév februárjában a csepeli Weiss Manfréd tölténygyár 6000 munkása sztrájkolt, április-májusban az aradi vagongyár 1200 munkása szüntette be a munkát, július-augusztusban a csepeli lőszergyáriak nem dolgoztak.

A munkások az első világháború éveiben is nyúltak a sztrájk fegyveréhez: 1916 júliusában ismét a csepeli lőszergyáriak, 1917 májusában pedig a dorogi és tatabányai bányászok. 1917. május 1-jén, a munka ünnepén általános munkabeszüntetés volt és béketüntetések. Ez utóbbi novemberben az Iparcsarnokban megismétlődött, egybekapcsolva az orosz bolsevikok iránti szolidaritás kifejezésével. A háború utolsó évének januárjában monarchia-szerte általános sztrájkok voltak, háborúellenes éllel, így Budapesten is. Márciusban vasipari sztrájk robban ki Budapesten, a 8 órás munkaidő bevezetése következtében az elbocsátások miatt. Áprilisban általános választójogi sztrájk, májusban általános sztrájk robban ki, de munkabeszüntetések voltak a MÁV Gépgyárban, a lőrinci tölténygyárban is. A nyár folyamán a júniusi budapesti általános sztrájk mellett újabb bányászsztrájk robban ki, ezúttal Tatabányán.

Ószirozsás forradalom és Tanácsköztársaság (1918–1919)

A háború legvégén, az összeomlás október végi napjaiban egymást érték a tömegmegmozdulások Budapesten. Október 24-én Károlyi Mihály a palotája előtt megjelent egyetemi hallgatók és tartalékos tisztek számára tartott buzdító beszédet. Ettől kezdve tüntetés tüntetést követett. 27-én közel százezren gyűltek össze a Parlament előtt a Nemzeti Tanács által összehívott nagygyűlésre. Ezt követően a Nyugati pályaudvarhoz vonult a tömeg a Bécsből érkező Károlyi Mihály fogadására, akit ekkor még nem neveztek ki miniszterelnöknek. 28-án délután hatalmas tömeg gyülekezett a Károlyi-párt Gizella téri központja előtt, követelve, hogy a Nemzeti Tanács pártjaiból alakuljon új kormány. Mivel a miniszterelnöki kinevezés joga ekkor már a Budán tartózkodó József főhercegé volt, ezért elindult a tömeg Buda felé. A Lánchídnál azonban a rendőrség fel kívánta tartóztatni az embereket. Lövöldözés és kardlapozás kezdődött. Három halott és számos sebesült maradt a *lánchídi csata* színhelyén. Másnap a budapesti munkásság félórás sztrájkot tartott a rendőrség vérengzése miatt. Jellemző, hogy az összeomlóban lévő hatalom rettent meg jobban, mert 29-én a rendőrség is csatlakozott a Nemzeti Tanácshoz.

Október 30-án délután ismét hatalmas tömeg lepte el a főváros utcáit, különösen az Astoria Szálló, a Nemzeti Tanács székhelye előtt gyülekeztek sok szá-

zan, katonák és tisztek. Császári sapkarózsájukat letépvé, helyére őszirozását tűztek, esküdtek fel a Nemzeti Tanácsra. Megkezdődött az *őszirozás forradalom*. Az éjszaka folyamán a felfegyverzett munkás- és katonatömegek megszállták Budapest összes stratégiai pontját. Jellemző a helyzetre, hogy a Nemzeti Tanács vezetői teljes bizonytalanságban töltötték az október 30–31-ére virradó éjszakát, mire reggelre kiderült a győzelem. Aznap senki nem ment munkába – tehát gyakorlatilag egynapos sztrájk volt –, az utcákon nyüzögtek az emberek. József főherceg a tömegek nyomására kinevezte Károlyit miniszterelnöknek. A forradalom győzött.

A tömegmozdulások ezt követően sem szűntek. A hadsereg leszerelésének tragikus következményei lettek. A szélnek eresztett, kóborló katonák fosztogattak, miközben az ellenség mindenfelől nyomult be az ország területére. Több helyen fegyveres összetűzésre is sor került a csendőrséggel és nemzetőr-séggel. A legsúlyosabb incidens november elején a Krassó–Szörény megyei Facsádon volt, ahol a csendőrség Lugosról légi segítséget kért. A bombázásnak – sajtóértesülések szerint – több mint száz áldozata volt.

November 1-jén hatalmas tömeg követelte a fővárosban az ország teljes függetlenségét és a köztársaság kikiáltását, melynek deklarálására november 16-án sor is került. A Nemzeti Tanács néphatározata alapján Magyarország „független és önálló népköztársaság” lett. November végén Kun Béla vezetésével megalakult a Kommunisták Magyarországi Pártja (KMP). December 12-én már a kommunista befolyás alatt álló katonatanácsok szervezkedtek. Felhívásukra 8 000 tüntető katona követelte Bartha hadügyminiszter leváltását, a régi tisztikar félreállítását. Károlyi a követelést teljesítette, mire az ország szinte teljesen védtelenné vált, nemcsak a külső erőkkel, hanem a kommunista befolyás erősödésével szemben is. December 19-én szovjet mintájú tanácshatalmat követelő katonagyűlés és tüntetés volt Budapesten. Sorra csatlakoztak a gyárak, üzemek munkásai a KMP-hez, jöttek létre a kommunista pártszervezetek.

1919 elején tüntetések és ellentüntetések követték egymást. Január 13-án ifjúmunkások sztrájkja és tüntetése volt Budapesten, 19-én viszont ellenforradalmi szervezetek demonstráltak. A tömegek hangulatváltozást jól mutatja, hogy február 21-én, a kommunista vezetők letartóztatásának napján még nagy tömeg tüntetett a szociáldemokraták és a kormány mellett. Három nappal később, 24-én viszont már a kommunisták mellett álltak ki a résztvevők a vas- és fémmunkások gyűlésén. Március 9-én már Budapesten kívül több vidéki városban (pl. Szegeden) a dolgozók gyűlésen követelték a kommunisták szabadon bocsátását. A vidék is „felbolydult”. 10-én Kaposvárott több ezer paraszt követelésére Nagyatádi Szabó István miniszter jóváhagyta a földfoglalásokat. 15-én földosztást követelő tüntetés volt a Viharsarokban, Endrődön és Gyomán. Március 18–20-án napirenden vannak a kommunisták melletti és az általuk vezetett tüntetések, előbb a csepeli vasmunkásoké, majd a munkanélkülieké a Népjóléti Minisztérium előtt, végül általános nyomdászsztrájk robbant ki.

Március 21-én hatalomra kerül a kommunisták és baloldali szociáldemokraták vezette *Magyar Tanácsköztársaság*. Egy zűrzavaros demokrácia után diktatúra következett. Zavargások persze többször és több helyen ezután is voltak, így áprilisban Sárospatakon, Kalocsán és Debrecenben, májusban Devecserben, júniusban Vas, Sopron és Moson megyékben, a kalocsai és a devecseri járásban, a Duna-Tisza közén, a fővárosban és Pest megye több településén.

A Horthy-korszak (1920-1944)

A tanácsköztársaság utáni bizonytalan helyzetben elő-előfordultak még, leginkább szociális töltetű megmozdulások, de a legjelentősebb egy politikai gyilkossághoz kötődött. 1920. szeptember 22-én volt egy százezres munkástüntetés a Népszava szerkesztőjének, Somogyi Bélának a temetésén, akit Bacsó Bélával együtt különítményesek gyilkoltak meg. A *Horthy-korszak első évtizedében* főleg a szociális elégedetlenség miatt sztrájkoltak és tüntettek, főleg vidéki bányászok és fővárosi munkások. Ezek a megmozdulások azonban többnyire elszigeteltek voltak és szakmai érdekek mentén szerveződtek, ritkán mozgattak meg nagy tömegeket.

A gazdasági válság hatására 1930-tól viszont már egyre-másra követték egymást a nagy tömegeket megmozgató tiltakozó megmozdulások, tüntetések is. A kormányzó Horthy Miklós ezt úgy minősítette, hogy „*a politikát az utcára vinni annyi, mint megfontolások helyett a vak szenvedélyeket tenni úrrá.*” A korszak legnagyobb tüntetése a szakszervezetek és a szociáldemokrata párt által szervezett 1930. szeptember 1-jei másfél százezres tömegmegmozdulás volt a fővárosban. Több ezer csendőr, rendőr és katona állt szemben a tüntetőkkel, akik végigvonulva a városon a Városligeti-tó mellett barikádokat építettek a kardlapozó rendőröket középporral fogadva. Lövések is eldördültek. Az összecsapások során egy ember meghalt, csaknem 100 tüntető és rendőr súlyosan megsebesült, több százán könnyebben sérültek meg, másfélszáz embert letartóztattak. Tüntetések voltak vidéki városokban is, így Győrött, Miskolcon és Pécsen is. Részt vett a budapesti tüntetésen a költő József Attila is. Az itteni események ihlették a *Tömeg* című versét, mely a történések hangulatát és plasztikus képét egyaránt tükrözte:

*„Munkát! kenyeret!
Munkát! kenyeret!
Jön a tömeg, a tömeg!
Mint a megriadt legyek
Repülnek róla a kövek.”*

A gazdasági válság után is voltak sztrájkok, jellemzően budapesti és főváros környéki gyárakban és vidéki bányákban. 1935 márciusában csendőrsortűz dördült

Endrődön a választási harcban részt vevő kisgazda parasztok ellen. 1938 novemberében politikai töltetű összecsapások voltak a peremkerületi munkásotthonok ellen támadó nyilas tüntetők és vasas munkások között.

A háború éveiben érthetően ritkultak a sztrájkok. A politikai jellegű tüntetések kerültek ismét a központba. Háborúba lépésünket követően 1941. október 6-án és november 1-jén antifasiszta tüntetések voltak a Batthyány-örökmécsesnél, illetve a Kerepesi-temetőben Kossuth és Táncsics sírjánál. A legemlékezetesebb azonban az 1942. március 15-ei Petőfi-szobornál tartott antifasiszta tüntetés volt. 1943-ban júniusban a diósgyőri vasmunkások, szeptemberben a csepeli munkások sztrájkoltak, ami a szokásosnál azért jelentősebb, mert hadiüzemekről volt szó.

A szocializmus évtizedei (1945–1989)

1945 és 1956 között, a szovjet megszállás és a Rákosi-korszak éveiben elképzelhetetlenek voltak a rendszerellenes megmozdulások. Egy, a politikán teljesen kívül álló esetet kivéve, amikor az 1954. július 4-én a nyugatnémetek ellen elvesztett berni labdarúgó VB-döntő elvesztését követően Sebes Gusztáv szövetségi kapitány leváltását követelve mentek ki tömegek a főváros utcáira. (A pesti humor később „focialista forradalomnak” nevezte el az eseményt.) Piros László belügyminiszter utasítására puskatust használó vidéki rendőri alakulatokkal oszlatták fel az elégedetlenkedő tömeget.

Az 1956-os forradalom viszont egy nagy tömegtüntetéssel kezdődött, és tüntetőkre leadott sortűzek tucatja jelentették a záróakkordját leverett szabadságharcunknak. Három nagy tüntetést emelhetünk ki a forradalmi napok történetéből. Az egyik október 24-én a Honvédelmi Minisztérium előtti zajlott, melynek legalább 100 halálos áldozata volt, és – mivel szovjet fegyverek nyitottak tüzet a páncélossal érkező magyar tüntetőkre – nagyban növelte a megszállókkal szemben táplált egyébként is ellenséges érzelmeket. A másik az október 25-i hírhedt Kossuth téri vérengzés volt, ahol a környező épületekről nyitottak tüzet a szovjet harcokszivókkal barátkozó tüntető tömegre. A tettesek, főleg a tűzparancsot kiadók személye és az áldozatok pontos száma ma sem ismert. Utóbbi 100–200 fő közé tehető. A harmadik véres tüntetés október 26-án Mosonmagyaróváron volt. A határórlaktanya előtt tüntetőkre lőttek rá a „védők”. Az áldozatok száma egyes vélemények szerint meghaladta a 100 főt, de a „legszerényebb” hivatalos adatok is 59 halálos áldozatról és 130 sebesültről szóltak, de arra már nincs adat, hogy a sebesültek közül később hányan haltak meg.

A november 4-ei szovjet támadást, a forradalom leverését követően is több tucatnyi sortűzzel végződő tüntetés volt az országban. Egyet emelünk ki a fővárosból és egyet vidékről. December 6-án az ekkor még felettébb labilis hatalommal rendelkező, a szovjet fegyverekre erősen rászoruló Kádárék 2–300 fős vörös zászlós tüntetést szerveztek a Nagykörúton, szovjet tankok és „pufajkás” karha-

talmi alakulatok támogatása mellett. A Nyugati pályaudvarnál, az akkori Marx téren (ma Nyugati tér) a kelepcebe csalt ellentüntetők – ide vezették őket a vörös zászlósok – közül számosan áldozatul estek a környéken elrejtett karhatalmista alakulatok kereszttüzeinek.

A vidékiek közül a leghírhedtebb a *december 8-ai salgótarjáni* tüntetőkre le-adott sortűz volt. Gyakorlatilag itt is kiprovokált tüntetésről volt szó. Két letartóztatott munkástanácsi aktivista ügyében hívták provokátorok utcára az embe-reket. Délelőtt 11 órára nagy, mintegy 3–4000 fős tömeg gyűlt össze, melyre szovjet alakulatok, rendőrök és karhatalmisták nyitottak tüzet. 46 halálos áldo-zat és 149 sebesült maradt a megyei tanács épülete előtti „csatatéren”, de a szó-beszéd itt is több mint száz áldozatot emleget.

A konszolidálódott *Kádár-korszakban* 1970-ig nem került/kerülhetett sor Ma-gyarországon tüntetésre. Az 1970-es évek elejétől *március 15.* nemzeti ünnepéhez kapcsolódó megmozdulások voltak. *1970-ben* néhány tucat középiskolás próbált „magán” ünnepséget tartani a *Kossuth-szobornál*, de a rendőrség hamar szétker-gette őket. Egy év múlva már keményebben léptek fel az ünnepen „renitenske-dő” fiatalok ellen a hatóságok, 7 utóbb elítélt fiatalból ötöt letöltendő fegyház-büntetésre ítélték. Ennek ellenére (vagy éppen ezért) *1972-ben* már félezren tün-tettek a *Petőfi-szobornál*. Az „eredmény” itt is 9 vádlottra kirótt, igaz, ezúttal „csak” felfüggesztett börtönbüntetés volt, persze az egyetemekről, főiskolákról való kizárás mellett.

1973-ra, az 1848-as forradalom 125. évfordulójára már mindkét fél „készült”. A Belvárosban tüntető mintegy másfélezer fiatal ellen a rendőrök igen kemé-nyen léptek fel. Azon túl, hogy az utcán, illetve a közeli bölcsészkar (ma Sapientia Hittudományi Főiskola és Piarista Gimnázium) épületének előterében sokakat megvertek, százakat igazoltattak, mintegy száz letartóztatott fiatal-t utóbb elzárással büntettek, sokakat iskolai fegyelmikkel, olykor kizárásokkal sújtottak.

A kemény fellépés, meg az eseményt követő „preventív” intézkedések (Munkásőrség, KISZ, Ifjú Gárda fellépése) „eredményeként” tíz évig nem volt komolyabb tüntetés, incidens. *1983-ban* viszont – ismét *március ünnepén* – a Pető-fi-szobortól a Batthyány-örökmécses érintésével a Kossuth-szoborhoz vonuló fiatalokból álló tömeg már többször összecsapott a rendőrökkel, akik immár gumibotot és könnygázt is használtak. *1984–85-ben* voltak ugyan nem engedé-lyezett felvonulások *március 15-én*, de a rendőrséggel való konfrontációra újra csak *1986-ban* került sor. Itt előbb egy diáklányt, majd egy egyetemistát „emel-tek ki” a tömegből, mire a tüntetők ülősztrájkba kezdtek. A legkomolyabb ösz-szecsapás azonban a második „*lánchídi csata*” volt, amikor a rendőrök a fáklyás felvonulás résztvevőit kelepcebe csalták, majd jól elverték őket. A tüntetők iga-zolványának az elvétele többnyire az iskolájukból való kizárást, de legalább is egy komoly fegyelmi büntetést vont maga után. Így érkeztünk el a rendszervál-tás hajnaláig.

1988-ban ismét március 15-én került összeütközésbe a rendőrség ezúttal már a demokratikus ellenzék vezette nem engedélyezett, inkább tüntetőkkel, mint ünneplőkkel. 1956 óta először tízezres tömegek követeltek Budapest utcáin demokráciát, szabadságjogokat, Kádár lemondását, szabad választásokat, többpártrendszert és új alkotmányt. A hatalom ekkor már nem lépett fel a szokott keménységgel, bár előzetes őrizetbe vételek voltak. Előre tekintve viszont azt állapíthatjuk meg, hogy a következő hónapok politikai tüntetéseinek kiváló „gyakorló terepe” volt az 1988-as március budapesti idusa. A viszonylag békésen lezajlott március 15-ét követően, egy a hatalmat jobban irritáló dátum közeledett, június 16-a, Nagy Imre és mártírtársai kivégzésének 30. évfordulója. Ennek több helyszíne közül a Batthyány-örökmécsesnél volt a legkomolyabb összecsapás. A hatalom erőszakkal akadályozta meg, hogy az ellenzék megemlékezzen. Összecsapások, sőt letartóztatások is voltak.

Június 27-én az ellenzék felhívására egyre inkább szerveződő civil társadalom erejét mutatta a több tízezres tüntetés a Hősök terén a romániai (erdélyi) falurombolás ellen. A másik, civilek tömegeit megmozgató téma, a bős-nagymarosi dunai vízlépcső tervezett megépítése elleni tiltakozáshullám volt 1988 tavaszától. A legnagyobb a szeptember 12-én, Budapesten szervezett több tízezres demonstráció volt, az időközben megkezdett építkezés leállítását követelve.

1989-ben a hatalom gyengülését jól mutatta március 15-e szinte zavartalan ellenzéki megünneplése. A szabadság és demokrácia követelése mellett itt már elhangzott a munkásország feloszlásának és a szovjet csapatok kivonásának a követelése is. A sajtószabadság igénye jegyében sor került a Magyar Televízió épületének jelképes lefoglalására is. Június 16-án a hatalom kénytelen-kelletlen hozzájárult Nagy Imre és mártírtársai ünnepélyes temetéséhez, melynek Hősök téri búcsúztatóján százezrek jelentek meg. Sokak szerint ez a kádári rezsim hatytúdala is volt, hiszen a rendszer névadója ekkor már csak egyszerű nyugdíjas-ként nézhette végig 1956 utáni „művének” összeomlását. Ezért nyugodtan beszélhetünk rendszerváltoztató temetésről. A történelem fintora, hogy a rendszer jelképes temetésére egy hónap múlva, július 14-én került sor, amikor Kádár Jánost helyezték örök nyugalomba, ezúttal is százezres tömeg jelenlétében.

Október 23-án első ízben lehetett legálisan megemlékezni 1956-ról. A régi hatalom „maradékát” jelentő, lényegében reformkommunista Németh-kormány ezt a napot tette meg a harmadik Magyar Köztársaság kikiáltása napjává, mely százezres tömeg jelenlétében történt, a déli harangszót követően. Ekkorra már megtörtént az alkotmánymódosítás – melyet az 1985-ben megválasztott, többségében még MSZMP tagokból álló országgyűlés szavazott meg –, a többpártrendszer, a parlamentáris demokrácia és a szociális piacgazdaság törvényi alapjainak a megteremtése a békés átmenet elősegítése érdekében.

A demokratikus Magyarország (1990–2013)

Az Antall- és Boross-kormány időszaka (1990–1994)

Az első demokratikusan választott, az Antall József vezette MDF, kiszgazdapárti és kereszténydemokrata kormány nagy tömegpróbája volt az 1990. október 26–28-ai híres-hírhedt *taxisbloká*d. A váratlan üzemanyag-áremelés ellen – amit ekkor még a kormány rendelt el – rádiókapcsolataik révén (ekkor még nem volt mobil!) a taxisok zártak le tiltakozásul gépjárműveikkel hidakat, utakat a fővárosban több tucat helyen. Ehhez csatlakoztak más magán- és teherfuvarozók is. A második napon teljessé vált a közutak blokádjá, több mint száz településen több száz helyen volt útzár. Megállapodás a fuvarozók és a kormány képviselői között csak az országos demonstráció harmadik napján született. Az üzemanyagárak szabályozása rövidesen kikerült a mindenkori kormány hatásköréből.

1992 első nagyobb tüntetése a Torgyán József vezette Kiszgazdapárt tízezres tömeget megmozgató kormányellenes demonstrációja, az április 25-ei ún. „*harag napja*” volt. A tüntetés „báját” az adta, hogy ekkor a kiszgazdapárti képviselők többsége kormánypárti volt, sőt kiszgazda kormánytagok is voltak. Szeptember 24-én az „igazi” ellenzék is színre lépett. Ez volt a szabad demokraták által egy évvel korábban megjelent, csúcspontján harmincezer aláírást számláló *Demokratikus Charta* első nagy, jó tízezres tüntetése. Ennek hozadéka volt, hogy a csatlakozó Magyar Szocialista Párt kikerült a politikai „karanténból”, illetve erre a szövetségre alapozódott a két évvel később kezdődő szocialista–szabad demokrata közös kormányzás is. A politikai helyzet éleződését jól mutatta, hogy október 23-án, az egyébként eredetileg szabad demokrata köztársasági elnök, Göncz Árpád a tiltakozó bekiabálások miatt nem tudta (vagy más vélemények szerint nem is akarta?) a tízezres tömeg előtt elmondani az ünnepi beszédét.

1993 – kis túlzással – a temetések éve lett, a Nagy Imre- és Kádár-temetéshez hasonló tömeges részvétellel, melyek demonstrációkként is értékelhetők. Szeptember 4-én *Horthy Miklós* hamvait helyezték örök nyugalomra Kenderesen tízezrek jelenlétében, december 18-án pedig első demokratikusan választott miniszterelnökünket, *Antall Józsefet* búcsúztattuk, szintén tízezrek tisztelgése közepette.

A Horn-kormány időszaka (1994–1998)

1995 az ún. *Bokros-csomag* éve lett. Ez az akkori Horn-kormány pénzügyminiszteréről elnevezett gazdasági kiigazító, de a tömegek számára gazdasági megszorításokat tartalmazó program leginkább a közalkalmazottakat, s azon belül is az oktatási ágazatot érintette a legérzékenyebben (pl. a felsőoktatásban tandíj bevezetése, a közoktatásban bérkorlátozások). Ezért a legnagyobb tüntetéseket a diákság (március 22.) és a pedagógusok (november 15.) szervezték. Közben október 22-én színre léptek a szélsőjobboldali tüntetők is. A Csurka István vezette

Magyar Igazság és Élet Pártja (MIÉP) több tízezres Szabadság téri tüntetésén, melynek célpontja elsősorban a liberálisnak és magyarellenesnek nevezett Magyar Televízió volt. A tömeggyűlés ezt követően a Kossuth téren folytatódott, ahonnan hungarista szélsőségesek – kiválva a tömegből – a Magyar Rádió épületéhez mentek tüntetni. A Kisgazdapárt – amely az októberi tüntetést követően távolodott el korábbi szövetségétől, a MIÉP-től – 1996. március 14-én szervezett egy nagy „kormánybúcsúztató”, de elsősorban liberális ellenes tüntetést. A Torgyán József vezette párt ekkor állt népszerűsége csúcspontján, azonban a tüntetés agresszív jellege és erőteljes sajtóbeli lejáratása miatt a 30%-os népszerűségi indexük csaknem a felére esett vissza, és fokozatosan a Fidesz vált az ellenzék vezető erejévé.

Az első Orbán-kormány időszaka (1998–2002)

1999 – több korábbi és ezt követő évhez hasonlóan – *vasutassztrájk*kal kezdődött, de kétségkívül a január 4–8. közötti munkabeszüntetés volt a legnagyobb. A háttérben eredménytelen bértárgyalások húzódtak. Ha országosan nem is álltak le a vonatok, de a vasúti közlekedés hamar kaotikussá vált. Az országos sztrájk harmadik napján a MÁV vezérigazgatója, Sipos István szívinfarktusban meghalt. Végül – 5 nap munkabeszüntetését követően – bírósági határozattal függesztették fel a sztrájkot, míg fél évvel később a Legfelsőbb Bíróság jogszertűnek ítélte a munkabeszüntetést. A május 9-i tüntetés ezúttal nem gazdasági, de nem is belpolitikai célért folyt, hanem a Jugoszlávia elleni NATO bombázásokat ítélte el. A néhány ezres „*békemenet*” a Hősök teréről vonult a Szabadság téri amerikai követség elé, majd a Kossuth térre, és a Parlament épületénél a Duna vizére elhelyezett koszorúkkal foglalt állást a békés rendezés mellett.

2001-ben már kormányellenes tüntetés volt a *Munka törvénykönyve* tervezett módosítása miatt. Március 24-én hat szakszervezet együttesen követelt a Hősök terén egybegyűlt több tízezres tömeg előtt „*cselédjog helyett családjogot*”. 2002 tavaszán a választási kampány során április 13-án volt a legnagyobb tömeggyűlés a Kossuth téren, melyet a Fidesz szervezett a váratlanul elvesztett első választási fordulót követően. Százezrek gyűltek össze a Parlament előtt, ahol Orbán Viktor mondott mozgósító erejű beszédet – („*Mindenki hozzon magával még egy embert!*” – ti. a második választási fordulóra) –, tegyük hozzá felemás eredménnyel. (A Fidesz a 2. választási fordulót megnyerte ugyan, de az MSZP-SZDSZ koalíció alakíthatott kormányt.)

A Medgyessy- és az első Gyurcsány-kormány időszaka (2002–2006)

Voltak, akik a jobboldali választási vereséget nem tudták feldolgozni. Sokakban felmerült a választási csalás gyanúja. A szavazatok újraszámolásának elrendelésére azonban az – egyébként még a Fidesz-kormányzat által kinevezett – Orszá-

gos Választási Bizottság nem volt hajlandó. 2002. július 4-én néhányan úgy gondolták, hogy tiltakozásként lezárják a forgalom előtt az Erzsébet hidat. A néhány száz fős demonstráló hamar megbénította a Belváros forgalmát. (Itt tűnt fel a szervezők között Budaházy György is.) A rendőrök és kommandósok által kiszorított tüntetők a Kossuth térre mentek, majd onnan is eltávolították őket. Az esti órákban a főváros különböző pontjain (Nyugati tér, Oktogon, Astoria) összecsapások is voltak a tüntetők és a rendőrség között.

2004 egyik legnagyobb visszhangot kiváltó eseménye január 11-én a Tilos Rádió előtti tüntetés volt. 2003 karácsonyán a rádió egyik munkatársa, élő adásban kereszténygyűlöletét fejezte ki, meglehetősen kendőzetlen formában. („*Kiirtanám az összes keresztényt!*” - mondta Barangó.) Ez ellen tüntettek főleg jobboldaliak néhány ezren, a polgári körök felhívására.

2005 februárjának közepétől a Magyar Gazdakörök és Gazdaszövetkezetek Szövetsége (MAGOSZ) szervezésében volt demonstrációsorozat a fővárosban. A fő ok a földalapú támogatások lassú kifizetése volt. Eredetileg 10 napra tervezték a tiltakozást, de csaknem egy hónapig tartott az esemény. Volt ebben felvonulás traktorokkal és erőgépekkel a Felvonulási téren, gazdatüntetés a Kossuth téren, valamint felpályás útlezárások országsszerte. Ez volt az utóbbi évtizedek legnagyobb mezőgazdasági megmozdulása.

A második Gyurcsány- és Bajnai-kormány időszaka (2006–2010)

2006. szeptember 17-én nyilvánosságra került Gyurcsány Ferenc még május végén, Balatonöszödön, párttársai előtt mondott titkos beszéde, amelyben másfél-két éves folyamatos kormányzati hazugságokról és semmittevésről beszélt. A felháborodás hatalmas volt. A kormányellenes tüntetők szinte azonnal az utcákon teremték, a miniszterelnök lemondását követelve. 17-én a Parlament épülete előtt tüntettek néhány ezren, majd 18-án a Magyar Televízió közelben lévő épülete előtt már összecsapások is voltak a tüntetők és rendőrök között, sőt a tüntetők az éjszaka folyamán órákra elfoglalták a televízió épületét is. A tüntetések, az összecsapások a tüntetők és rendőrök között ezt követően október 23-áig többé-kevésbé állandósultak.

Szeptember 19–22-én éjszaka a főváros különböző pontjain voltak összeütközések, több mint 100 letartóztatással. Szeptember 23-án mintegy 50 ezren tüntettek a Kossuth téren. Ezzel kezdetét vette a Kossuth téri tüntetéssorozat, a Magyar Nemzeti Bizottság 2006 civil kezdeményezés szervezésében. Állandósult a tüntetői jelenlét, amely október 23-áig tartott. Az eseménysorozat mélypontja október 23-a, az 1956-os forradalom és szabadságharc 50. évfordulójának napja lett, amikor a főváros több helyszíne vált valóságos csataterré. Közben a hivatalos ünnepek helyszíneit hermetikusan elzárták az emberek előtt, a tüntetőktől „visszafoglalt” Kossuth teret műveleti területté nyilvánították, és kordonokkal zárták le.

2007. február 2-án ezeket a kordonokat bontották le a Fidesz-frakció tagjai, melynek nyomán kiújultak a kormányellenes tüntetések. Véglegesen azonban csak március 19-én tűntek el a kordonok. Előtte március 15-e ünnepén ismét kemény összecsapások voltak a tüntetők és a rendőrök között, több tucat letartóztatással. Augusztus 25-én megalakult a Jobbik-os Magyar Gárda, mely újabb konfliktusok, tüntetések és ellentüntetések, sőt összeütközések oka lett, egészen a 2009. évi jogerős feloszlásig. 2008. március 15-e ismét nem az ünnepről, hanem a kormányellenes tüntetők és a rendőrök közötti kemény összecsapásokról szólt.

A második Orbán-kormány időszaka (2010–2013)

Az előző kormányzati ciklus alatti tüntetések száma tovább növekedett, és új elemekkel gazdagodott a demokrácia e modern társadalmakban nélkülözhetetlen megnyilvánulási formája. A permanens tüntetések is gyarapodtak, ilyenek a Juhász Péter vezette *Egymillióan a magyar sajtószabadságért* mozgalom (Milla) (pl. 2010. december 20., 2011. január 14., 27., október 23., december 3., 2012. március 15., október 23., 2013. március 17.), a Kónya Péter által szervezett *rendvédelmisk* (2011. május 30., június 16. "*bohócforradalom*", szeptember 29–október 1.), a Hallgatói Hálózat demonstrációi (*Ha-Ha*: 2012. február 11., 15., 18., 22.) és más diák-tüntetések (pl. 2012 decemberében). A legnagyobbak azonban a mégis a kormány melletti tüntetések, az ún. *békemenetek* voltak (2012. január 21., 2013. október 23.) százezres nagyságrendű résztvevővel.

A tüntetéseket a „tematikai” sokszínűség jellemzi. Volt köztük a köztársasági elnök (Schmitt Pál) lemondását követelő (pl. 2012. január 21., március 31.), de többször színre léptek az antifasiszták és a radikálisok (gyakran egymás ellen fellépve, pl. 2012. február 1., augusztus 29.), volt a Horthy restauráció és Trianon elleni (2012. május 30. és június 4.), de tüntettek pedagógusok (2012. június 3.), taxisok (2012. június 4.), devizahitelesek (2013. február 16.), tüntettek a Klubrádióért (2012. január 22.), volt a Mindannyian Együtt Jeruzsálemért Alapítvány által szervezett demonstráció (2012. december 2.), de anticionista tüntetés (2012. december 14.) is, sőt ún. éhségmenet (2013. február 12.), vagy Európai Unió ellenes demonstráció („*Tagok legyünk, vagy szabadok*”, 2012. január 14.), hogy csak néhány példával éljünk.

Láthatjuk tehát, hogy „Kis magyar tüntetéstörténet”-ünkben számos jeles eseményről számolhattunk be, mégpedig újkori történelmünk minden, parlamentárisnak, korlátozott demokráciának és diktatórikusnak fémjelzett szakaszából. A gazdasági jellegű követelésekről fokozatosan a politikaiak irányába tolódott el az idők folyamán a tüntetők követelése. Az 1980-as évek végére elementáris

demokrácia iránti igény fogalmazódott meg a demonstrációkon, jelenünkben ezek a követelések megújultak. Azon már szabadon elmélkedhetünk, hogy a többé-kevésbé békés tüntetések ténye éppen a demokrácia meglétének az egyik bizonyítéka-e, avagy majd ezek térítenek vissza bennünket az „igazi” demokráciához.